

Nr 72

Av herrar Holmberg och Hagberg, *angående den statliga näringspolitiken i Norrbotten.*

(Lika lydande med motion nr 61 i Första kammaren)

Norrbottens län har i särskild grad varit föremål för näringspolitiska ingripanden från statsmakternas sida. Detta blev nödvändigt för att motverka följderna av en oansvarig privatkapitalistisk politik. Numera är statliga och kommunala företag helt avgörande för länets folkförsörjning.

Det finns emellertid såväl behov som goda förutsättningar för en betydande ekonomisk expansion i detta län. Trots att årligen ungefär 2 000 personer måste resa söderut för att få arbete, blir det varje år en nettoökning av länets arbetsföra befolkning på cirka 2 000 personer. Industrien är nästan helt inriktad på råvaruutvinning och halvfabrikat, men även därvidlag är länets naturtillgångar otillräckligt utnyttjade. Experter har fastställt att skogarna i Norrbotten tål en ytterligare avverkning som skulle ge sysselsättning åt flera tusen arbetare. Kända mineraltillgångar ligger outnyttjade, och framför allt består bristerna däri att länet inte har någon stor verkstadsindustri eller anläggningar för högförädling av trä och cellulosa.

Landshövding Manfred Näslund meddelade vid årsskiftet, att »den i näringslivet icke ianspråktaga arbetskraften» inom länet uppgår till 5 800 personer. Till landshövdingens alarmerande uppgifter om det aktuella läget på arbetsmarknaden bör också fogas hans erinringar om att vattenfallsstyrelsens prognos för kommande kraftverksbyggen i Norrbotten förutser en nedgång av arbetsstyrkan i denna bransch med tidvis upp till 800 man. Liknande resultat kan väntas av rationaliseringar inom trä- och gruvindustrien, och från jordbruket tillföres de arbetslösas skara en ständigt tilltagande ström på grund av strukturförändringarna inom denna näringsgren.

Nya bestående arbetstillfällen måste beredas 10 000-tals personer

Värdefulla bidrag för att lindra svårigheterna är bl. a. de ökade anslag som ställdes till det norrbottniska näringslivets förfogande i samband med fjolårets riksdagsbehandling av tordnedalspropositionen samt resultaten för Norrbottens del av norrlandsfondens första verksamhetsår. I årets statsverksproposition föreslås också ökade anslag till länet. Men detta är tyvärr

inte av sådan omfattning och art att det ens räcker för att hindra en ytterligare ökning av de arbetslösas antal och än mindre för att åstadkomma trygghet i framtiden för alla som vill bo i Norrbotten. Till dessa hör inemot 6 000 personer, som är registrerade som arbetslösa eller tillfälligt sysselsatta i beredskapsarbeten, samt säkerligen lika många kvinnor och ungdomar som vill ha förvärvsarbete men inte kunnat få det. Till dem som den statliga sysselsättningspolitiken måste garantera valfrihet att arbeta och bo i Norrbotten hör också ett mycket stort antal som av olika skäl nu tvingas att lämna länet.

Vi har inga illusioner om att full sysselsättning och verklig trygghet i arbetet skall kunna ordnas definitivt under ett ekonomiskt system där privatkapitalisterna i huvudsak bestämmer om allt väsentligt och där även den statliga företagsamheten påverkas av kapitalismens kriser. Men mycket kan göras redan nu för att ge stora folkgrupper ökad trygghet. Förutsättningarna för detta förefaller mycket gynnsamma i Norrbotten samtidigt som behovet av sådana åtgärder här är särskilt stort. Det räcker uppenbarligen inte med ett ingripande här eller där. En planmässigare politik behövs.

Statlig planhushållning för hela länet

Den fortgående kartläggningen av Norrbottens behov och resurser på näringslivets område — senast genom tornedals- och inlandsutredningarna — ger ytterligare stöd för kommunisternas ofta uttalade mening att Norrbotten är moget för »en hela länet omfattande statlig planhushållning». Lång erfarenhet har numera övertygat praktiskt taget alla norrbottningar om att det knappast kan bli någon betydande ny företagsamhet på privatkapitalistisk grund. Och nu bör statsdriftens fördelar ur social, teknisk och ekonomisk synpunkt komma till uttryck även däri att det blir en bättre samordning och planering än vad som kan ske inom ett näringsliv som fungerar helt efter privatkapitalistiska principer.

Fortfarande framstår några lokala ingripanden som särskilt angelägna: exempelvis utbyggnaden av karlsborgsindustrien, gruvbrytning i Kaunisvaara, Graddisvägen, tillskapandet av några större industrier i inlandet, vissa skogsvårdande uppgifter och ökad energiutvinning. Men kraven på omedelbara punktingripanden står inte i motsättning till en samhällsplanering som omfattar alla delar av länets näringsliv, inklusive kommunikationer och planmässigt stöd även åt jordbruk, hantverk och småindustri som alltför kommer att bedrivas i privat regi. Den alltför vanliga metoden att utreda och »planera» men under tiden inte göra någonting alls praktiskt åt aktuella projekt, har med rätta skapat en viss misstro mot sådana statliga planeringsåtgärder. Men den kan bara övervinnas genom bättre handlingskraft från alla berörda instanser. En fruktbringande kombination mellan omedelbar handling och planering för framtiden förefaller också vara meningen när länsstyrelsen i Norrbotten begärt regeringens medverkan att

förverkliga en »Norrbottnsplan» för en systematisk samordning och ekonomisk expansion i den nordligaste landsdelen.

Bättre samordning mellan skogsförvaltning och träindustri

Nyligen förklarade domänstyrelsen att samordningen av de statliga företagen på skogssidan knappast är tillfredsställande. Denna iakttagelse styrks ytterligare av den utredning som nu företagits om det norrbottniska inlands näringsliv. Den kommunistiska riksdagsgruppen motionerade redan 1955 om en sådan utredning för hela Norrlands inland, och när riksdagen ställde sig avvisande fullföljdes saken genom motioner i Norrbottens landsting 1955 och 1958. Det är berömvärt att landstinget — med helhjärtat stöd även av länsstyrelsen — har försökt hålla Norrbottens befolkning skadeslös för statsmakternas försummelse, men det har tyvärr inte kunnat hindra att angelägna åtgärder blivit onödigt fördröjda i många år. Med så mycket större rätt bör Norrbottens inlandsbefolkning nu kunna göra anspråk på att statsmakterna skall medverka till att det snabbt blir resultat i den riktning utredarna har föreslagit.

Till inlandsutredningens förslag hör bl. a. anläggandet av björkmassefabrik och en fabrik för tillverkning av spånplattor. Det förstnämnda förslaget har ett direkt samband med karlsborgsindustriens utbyggnad och därigenom också med sysselsättningsfrågor som behandlats i utredningarna om Tornedalen och Överkalix kommun. Det var därför även för inlandsbefolkningens del djupt beklagligt att riksdagen upprepade gånger avslagit kommunistiska motioner och framställningar från Nederkalix kommun om snabbare åtgärder — bl. a. om omedelbart anvisande av statsanslag — för utbyggnad av karlsborgsindustrien.

Till de elementära samordningsuppgifterna hör att vidtaga sådana organisatoriska åtgärder att Statens skogsindustrier och domänverket i praktiken kommer att fungera som ett företag. Vi hoppas att sammanförandet av dessa båda verksamhetsområden till samma departement skall bli inledningen till en bättre ordning. Men samspelet mellan olika statliga verksamhetsgrenar måste utvecklas ytterligare. Som bekant har den uppfattningen också diskuterats inom utredningen för de statliga företagsformerna. I ett särskilt yttrande har en av utredningens ledamöter, socialdemokraten Hagnell, pläderat för en viss samordning av statsdriften även mellan branscher av helt olika typ med motivering att staten icke bör avstå från fördelar som kan uppnås genom användningen av företagsformer som »privata och kooperativa företagsgrupper vanligen använder sig av». Det kan anföras goda skäl för en sådan anordning även inom ramen för en norrbottnisk planushållning, t. ex. så att en del av vinsterna från gruvdrift, kraftverk och malmfrakter kan användas för utbyggnad av andra näringsgrenar i länet.

Under alla förhållanden är det emellertid nödvändigt att bedöma till exempel en betydande del av den statliga vägbyggnadsverksamheten som

en oskiljaktig del av statlig skogsförvaltning och träindustri. Och därvidlag måste också en omprövning ske av försvarsmaktens roll. Ingen hävdar att man kan bortse från försvarspolitiska faktorer vid planeringen av en del vägbyggen. Men det är ett faktum att militära myndigheter ofta inte tagit någon hänsyn alls till näringsfrågor och befolkningspolitiska synpunkter vid handläggningen av vissa vägfrågor. Försvarsministerns förklaring under valrörelsen 1962 att myndigheterna nu var beredda att tillåta vägbyggen i Norrbotten som militären tidigare satt stopp för, kan ju knappast tolkas på annat sätt än att hittillsvarande militära veto mot viktiga kommunikationsprojekt i Norrbotten inte varit sakligt motiverat.

Det är framför allt ett avsevärt ökat anslag till skogsbilvägar som behövs för att befrämja skogsvården och möjliggöra en utbyggnad av den statliga träindustrien. Men i länsstyrelsens motivering för »Norrbottensplanen» och i landstingets inlandsutredning framhålles med rätta att vägbyggen även av annat slag ofta har en avgörande betydelse för näringslivets expansion inom ett bestämt område. För inlandets del gäller detta särskilt mellanriksvägen till Norge.

Graddisvägen avgörande förutsättning för inlandets ekonomiska förkovran

Inlandsutredningen har bekräftat vad som anförts i upprepade kommunistiska riksdagsmotioner de senaste 20 åren, nämligen att en mellanriksväg över Graddis skulle komma att få mycket stor betydelse för inlandets näringsliv. Sakkunniga har beräknat att Graddisvägen skulle öppna möjlighet till avsättning av stora virkesmängder från inlandets skogar. Enbart inom angränsande delar av Norge uppskattas införselbehovet av träprodukter till ungefär 3 000 standards per år, och dessutom kan man via de isfria hamnarna i Norge komma i bekväm förbindelse med andra exportmarknader. Därtill kommer Graddisvägens betydelse för turism och andra näringar. Efter många motioner, uppvaktningar och utredningar har statsmakterna emellertid inte kommit längre än till ett uttalande att Graddisvägen bör kunna påbörjas som beredskapsarbete. Och de praktiska resultaten inskränker sig till att man börjat bredda en del av den vägsträcka som ingår i projektet.

Såsom ursäkt för denna nonchalans kan inte anföras att man velat avvakta inlandsutredningens förslag. Graddisvägens betydelse var nämligen klart dokumenterad långt före inlandsutredningens tillkomst och även då påyrkad av dem som stått i spetsen för denna utredning. Även med hänsyn till att det finns flera tusen arbetslösa i Norrbotten bör arbetet på Graddisvägen nu äntligen sättas i gång på allvar. Det är minst sagt upprörande att till och med så viktiga vägprojekt eftersättes, samtidigt som arbetslösa norrbottningar skickas till vägbyggen i södra Sverige. Och därtill utan att länsarbetsnämnden och länsstyrelsen i Norrbotten fått göra sin röst hörd rörande denna märkliga åtgärd!

För effektiviseringen av statligt skogsbruk och träindustri kan det vara påkallat att företa ytterligare förstatligande, t. ex. av vissa bolagsskogar, och i så fall bör sådana åtgärder vidtagas.

Det borde också vara självklart att ASSI:s verksamhet i Norrbotten utökas med en husfabrik och kompletta resurser även för inredningssnickeri och tillverkning av byggnadsmaterial samt produktion av tidningspapper, emballage och andra cellulosa produkter.

Gruvor, järnverk, verkstäder i ett företag — Statens metallindustrier

Till den planmässiga utbyggnaden av Norrbottens näringsliv hör också andra mellanrikförbindelser än Graddisvägen, exempelvis en landsväg västerut från Kiruna, broar över gränsälven till Finland och ytterligare en förbindelse med det finska järnvägsnätet. Det sistnämnda projektet sammanhänger med utbyggnaden av statens gruvdrift och metallurgiska verksamhet, i första hand för att möjliggöra gruvdrift i Kaunisvaara.

Efter igångsättningen av gruvdrift i Svappavaara och järnvägsbygget dit, har man tagit ytterligare ett betydelsefullt steg för att övervinna bristerna i den förutvarande privata gruvpolitiken. Arbetarrörelsens kritik därvidlag riktade sig mot en form av rovdrift som bestod däri att privatkapitalisterna bara exploaterade de fyndigheter som gav högsta profit; att man inte gjorde någonting för att utveckla förädlingsindustrier på grundval av malmförekomsterna samt att man inte heller i övrigt tog någon hänsyn till länets befolkningspolitiska problem.

Det har sedan dess skett betydande förändringar till det bättre, men även mot statsdriften kan ännu anföras invändningar för ineffektivitet, bristande sociala hänsyn och dålig planering. I stora områden av länet tillåter man sålunda avfolkning av gammal kulturbygd — delvis för att åstadkomma en onormal anhopning av folk till endast två gruvsamhällen, trots att det i avfolkningsområdena finns naturfyndigheter som kan ge upphov till nya industrisamhällen.

Den mest betydande ansatsen till en bättre ordning var tillkomsten av det statliga järnverket i Luleå. Detta har under senare tid vidgat sitt produktionsprogram även till räls och tunnplåt m. m. Det är också möjligt att en pågående försöksverksamhet vid NJA kan leda till uppkomsten av ytterligare ett järnverk i någon av malmfältskommunerna. De kommunistiska motionerna därom i Kiruna och Gällivare fick enhälligt stöd i kommunalförsamlingarna och ledde till preliminära undersökningar. Samtidigt därmed meddelade tekniker vid NJA, att deras forskning om användning av grafit som bränsle vid järnframställning, tydde på att en sådan ny framställningsmetod vore ekonomiskt lönande i områden med tillgång till såväl järnmalm som grafit. Den förutsättningen finns som bekant i Norrbotten.

Ofta har emellertid bristande samordning och ett formellt »affärsmässigt» betraktelsesätt hindrat utvecklingen av statens metallurgiska verksamhet

och tillkomsten av industrier med anknytning till NJA. Kalkbruket i Råneå måste sålunda nedläggas främst till följd av att NJA tillgodosåg sitt behov av kalk genom inköp på Gotland. Och järnverket har tidvis företagit driftinskränkningar på grund av otillräckliga leveranser av elkraft och malm från statliga företag.

För gruvdrift och förädling av mineral vore det naturligt att all sådan statlig verksamhet samordnades i ett företag och att även på detta område ordnades ett intimt samarbete med andra statliga företagsgrenar — exempelvis för kommunikationer, energi- och råvaruförsörjning m. m. Och framför allt skulle ett sådant företag, i analogi med vad vi anfört i fråga om samarbetet mellan ASSI och domänverket, inriktas på att komplettera nuvarande statliga gruvdrift och järnbruk med ytterligare råvaruutvinning och en längre driven förädling. Det finns möjligheter till exploatering även av andra bergarter och mineral än de nämnda tillgångarna på järnmalm, grafit och kalk. I Porjus fanns på sin tid ett smältverk som baserade sin verksamhet på fältspatsförekomsterna i dessa trakter. Verket gav försörjning åt ett betydande antal familjer i inlandet, men det ägdes av ett privatbolag som ansåg förenligt med sina profitintressen att koncentrera driften till anläggningar i södra Sverige. Därför nedlades denna industri utan hänsyn till de sociala skadeverkningar som följde därav. Om det blir en rationellare ordning i fråga om statens metallurgiska verksamhet i Norrbotten, skall det med säkerhet visa sig välbetänkt att åter utnyttja de omfattande fältspatsförekomsterna i Norrbotten för industriell verksamhet. Detsamma gäller länets tillgångar av kvarts som borde vara särskilt aktuella med anledning av den betydelse tillgången på kisel har för modern teknik, bl. a. för tillverkningen av elektronisk apparatur.

Den viktigaste uppgiften för ett statligt metallföretag av den angivna typen är emellertid att få till stånd en stor statlig verkstadsindustri i Norrbotten. Endast genom en långt driven förädling av länets naturtillgångar kan man räkna med en så betydande ökning av arbetstillfällena att tillgänglig arbetskraft i huvudsak skall kunna sysselsättas inom länet. I en verkstadsindustri skulle förvärvsarbete kunna beredas även för många kvinnor som på grund av familjeförhållanden är bundna vid industriorter eller andra områden med extremt ensidigt näringsliv. Det borde vara möjligt att få till stånd en statlig industri för tillverkning av bilar, traktorer, gruvtruckar, krossverk m. m. Beträffande de två sistnämnda artiklarna finns i Kiruna redan en viss privat tillverkning, som har tilldragit sig intresse även på marknader utanför vårt land. Med statens stöd kunde denna lovande början säkerligen utvecklas från nuvarande hantverksmässiga produktion till en modern större industri. Dessutom hör staten och kommunerna till den svenska verkstadsindustriens största kunder genom beställningar till försvar, kommunikationer och byggnadsverksamhet m. m., och det är ett rimligt krav att åtminstone en del av den verkstadsindustri, som hål-

les i gång med skattemedel även från Norrbotten, förlägges till detta län. Det är väl troligt att privatkapitalisterna kommer att framhärda i sin metod att hålla sig borta från Norrbotten även när det gäller verkstadsindustrien, och därför bör staten utan ytterligare dröjsmål tillse att det byggs samhällsägda företag som tillgodoser norrbottningarnas behov och hela samhällets intresse av att alla produktiva resurser blir så väl utnyttjade som möjligt.

Statsdriften ett led i näringslivets demokratisering

Utöver de åtgärder av organisatorisk och ekonomisk art som måste vidtagas för att åstadkomma en planmässig ordning i Norrbotten, bör man också beakta behovet av vissa andra förändringar. Det gäller bl. a. att energiskt beivra borgerliga försök att lägga hinder i vägen för statsdriftens utveckling. Det finns en mängd exempel på att sådana åtgärder varit förestavade uteslutande av politiska skäl och ofta har tillfogat staten stora ekonomiska förluster. Framför allt har det varit till förfång för befolkningen i de landsdelar som statsdriften avsåg att hjälpa. Under NJA:s första år föll statsmakterna undan för sådana borgerliga attacker så att verkets lönsamhet och utvecklingsmöjligheter hämmades allvarligt. Det var från våra utgångspunkter också obegripligt varför man gav den privata järnbruksindustriens företrädare ett så starkt inflytande även inom verkets ledning. Andra uppseendeväckande förhållanden från denna tid avslöjades i ett offentligt tal av dåvarande handelsministern. Han förklarade nämligen att den tvångsmässigt bestämda prissättningen på NJA:s tackjärn hade inneburit en subvention åt de privata järnbruken — på NJA:s bekostnad — av omkring 30 miljoner kronor. Samma bristande hänsyn till statens ekonomiska intressen visades genom det arrangemang som ledde till att NJA berövades möjligheten till lönande grovplåttillverkning som i stället blev en stor favör för ett konkurrerande privat bolag. Fortfarande upprätthåller NJA också kartellavtal med privatkapitalistiska företag. Och ett liknande uttryck för uppfattningen, att statsföretagen och privatbolagen har grundläggande gemensamma intressen, är det faktum att LKAB tillhör Arbetsgivareföreningen och därigenom förpliktar sig att solidariskt understödja privatkapitalisterna — även genom stora ekonomiska bidrag — i dessas kampåtgärder mot arbetare och andra anställda. Vi anser att denna attityd är oförenlig med den strävan till demokratisering av näringslivet som statsdriften och andra former av ökat samhällsinflytande främst måste syfta till.

Beträffande en del av de näringspolitiska ingripanden som förordats i denna motion föreslår vi i särskilda motioner att vissa statsanslag skall anvisas, men därutöver föreslår vi,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

1) att åtgärder för en planmässig utbyggnad och effektivisering av den statliga företagsverksamheten i Norrbotten

ten vidtages i huvudsaklig överensstämmelse med synpunkterna i denna motion och i länsstyrelsens framställning rörande en norrbottensplan. I första hand bör åtgärderna avse att sammanföra statens gruvdrift och metallurgiska verksamhet i ett företag med de uppgifter som anförts i motionen, samt att vidtaga motsvarande samordning och utvidgning av ASSI:s och domänverkets verksamhet,

2) att vidtaga sådana åtgärder att LKAB utträder ur Arbetsgivareföreningen, samt att NJA upphör att ikläda sig några förpliktelser genom kartellavtal med privata företag, samt

3) att skyndsamma åtgärder vidtages för att engagera en betydande arbetsstyrka så att Graddisvägen snarast kan förverkligas.

Stockholm i januari 1963

Helmer Holmberg

H. Hagberg